

*František Miko, jeho autentická funkčná stylistika a impulzy pre súčasnú stylistiku**

ALENA BOHUNICKÁ**

CITATION: Bohunická A., 2025, František Miko, jeho autentická funkčná stylistika a impulzy pre súčasnú stylistiku, „*Stylistyka*” XXXV: 237–248, <https://doi.org/10.25167/Stylistyka35.2025.12>

F. Miko sa do dejín lingvistiky zapísal markantne, aj keď sprostredkovane, a to vďaka svojej celoživotnej práci na poli literárnej vedy. Primárny predmet jeho záujmu bolo literárne dielo¹ a tak aj jeho stylistická teória, ktorá má kruciálny význam pre jazykovednú stylistiku 20. storočia, vznikla ako „súčasť“, vedľajší produkt výskumu literárneho textu. F. Miko bol toho názoru, že literárna veda dáva jazykovednej stylistike silné impulzy na rozvoj, lebo pri skúmaní literárneho textu sa ukazuje akútna teoretická potreba komplexnej

* Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-22-0275 Inkluzívna stylistika.

** <https://orcid.org/0000-0003-2055-2796>, Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava, Slovensko, alena.bohunicka@uniba.sk

¹ Väčšina pracovného života F. Mika je spojená s pôsobením v Kabinete literárnej komunikácie pri Pedagogickej fakulte v Nitre.

štylistickej analýzy. Tú sa podujal vykonať a priniesol do slovenskej štylistiky teóriu známu pod názvom *výrazová koncepcia štýlu*, v ktorej snahou bolo zlúčiť metodologickú objektivitu a interpretačnú kapacitu pojmu štýl (Miko 1982: 34). V rámci nej vypracoval odbornej obci dobre známu *výrazovú sústavu* – teoretický model, ktorý zachytáva a hierarchizuje inventár desiatok štylistických hodnôt rozvíjajúcich dva nosné módy jazyka – komunikačný (operatívny) a zobrazovací (ikonickosť).

Metodológiu vedeckej práce F. Mika výrazne podmieňuje noetika doby. Dva prívlastky, ktoré definujú jeho koncepciu štýlu – funkčná a štrukturalistická – sú síce výstižné, avšak zavádzajúce bez znalosti jeho výkladu. Odvádzajú pozornosť k známym funkčnoštrukturalistickým koncepciám, nevypovedajú nič o Mikovej štylistike. Sám F. Miko sa vymedzoval voči existujúcim koncepciám funkčných štýlov a pojem funkcia naplňal novým obsahom. Býva považovaný za tvorca novej verzie štrukturalizmu, „kritického prekonávateľa štrukturalizmu“ (Hlavatá 2010: 57) či dokonca predchodcu pragmatickej štylistiky (Bohunická 2020). Zámerom nášho príspevku je vystihnúť špecifikum funkčnej štylistiky F. Mika a poukázať na podnety, ktoré prináša pre aktuálne ciele v štylistickom výskume.

1. Metodológia má byť dôsledná, ale čestná

Výskum funkčných vlastností reči, inak *výrazových hodnôt* (alebo aj výrazových kategórií, vlastností, parametrov, módov), realizoval F. Miko od roku 1953 (porov. Miko 1989: 43). V roku 1969 vychádza práca *Estetika výrazu*, kde sa uvádza jedna z prvých verzií *výrazovej sústavy*. Výrazové možnosti jazyka tu zachytáva štyridsiatka výrazových kategórií descendenčne vychádzajúcich z dvoch centrálnych výrazových kategórií, *operatívnosti* a *ikonickosti*, zodpovedajúcich dvom základným funkciám jazyka – komunikačnej a zobrazovacej. Týmto funkčným módom dal Miko aj genetickú perspektívu: primárnej, rudimentárnej, dialogickej komunikácii zodpovedá operatívna zameranosť v podobe oznamovacích, hodnotiacich a výzvových signálov, na ktorú sa nabaľovala seba projekcia hovoriaceho (*subjektívnosť výrazu*) a vzťah k príjemcovi (*sociatívnosť výrazu*). Ikonickosť ako vyjadrovacia, zobrazovacia dimenzia sa rozvinula ako kultúrny náprotivok operatívnosti v súvislosti s artikulovanou rečou (Miko 1989) a špecifikuje sa v *pojmovom* alebo *zážitkovom* móde. V tomto zmysle považoval Miko monológ za kultúrne vyššiu

formu reči a literárny text za najrozvinutejší spôsob realizácie zobrazovacieho aspektu; je to reč, v ktorej je vyjadrovanie rozvinuté na kvalitatívne vyššiu úroveň zobrazovania – kultúrnu reč.

Výrazovú sústavu považoval jej autor za otvorený systém, orientačnú sieť, ktorá „umožňuje systémovo identifikovať ďalšie nesčíselné praktické kvalifikácie, lebo komunikačná prax si vytvorila tisícku funkčných kvalifikátorov v rôznych jazykoch“ (Miko 1989: 43). Výskum v tejto oblasti prebiehal počas piatich dekád a z pôvodnej štyridsiatky funkčných kvalifikátorov – výrazových kategórií – sa model rozšíril tak, že najnovšia verzia z roku 1989 ich už obsahuje takmer sto. Nejde pritom len o dopĺňanie nových výrazových kategórií, ale o prehodnotenie, premenovanie, preusporiadanie tých dovtedajších pod vplyvom nových poznatkov v teoretickom uvažovaní, ale i pod vplyvom konfrontácie systémovo zachytených vlastností s praktickou skúsenosťou, pričom zaradenie novej výrazovej kategórie v sústave nemohlo byť aditívne, lebo v duchu saussurovského konceptu hodnoty, ktorý Miko uznával, novo systemizovaná výrazová kvalita zasahovala aj identitu ďalších prvkov. Ako sám autor priznáva, v dlhoročnom výskume sa pri vypracúvaní systémovo relevantných výrazových kategórií vystriedalo skoro dvesto variantov modelu výrazovej sústavy (Miko 1989: 84).

Pre túto otvorenosť voči pretváraniu toho, čo bolo raz publikované ako hotové, nesie Mikovo dielo pre mladých bádateľov významný etický rozmer – pôsobí čestne. F. Miko sa nedržal dogmaticky svojich vyslovených záverov ani všeobecne uznávaných postulátov. Poznávanie prináša predsa nové zistenia a to si, prirodzene, vyžaduje revíziu predchádzajúcich záverov. Pre Františka Mika je vyslovene príznačné tvorivé dozrievanie (porov. aj Mlacek 2010) a s tým súvisiaca revízia. Táto revízia u neho zasahuje jednak pojmoslovie (to, čo poznáme z neskorších rokov ako *operatívnosť* a *ikonickosť* výrazu, bolo v prácach z 50. rokov terminologicky zachytené ako *akčnosť* výrazu a *obrazovosť* výrazu), jednak vzťahy medzi výrazovými kategóriami a ich počet (vypustenie výrazových kategórií a zavedenie nových), ale – a to obzvlášť – vyzdvihuje étos autora – tvorivá revízia neustále zasahovala aj rovinu samotnej metodológie. Celé dielo F. Mika je poznamenané vyrovnávaním sa so štrukturalistickou metodológiou, ktorú uplatňoval dôsledne, ale nie zaslepane. Otvorene pomenovával možnosti aj limity tejto metodológie, ako i jej alternatívy. A u F. Mika to už nebola vec dozretia či precitnutia, ale vedeckej cti a otvorenej mysle.

F. Miko uvedomene a zdôvodnene stavia svoju výrazovú sústavu na stabilných základoch lingvistického štrukturalizmu a jeho pojmoslovia.² V tomto duchu sa v začiatkoch vysporadúva s potrebou situovať štýl v rámci dichotómii *langue – parole*, *paradigmatická os – syntagmatická os* jazyka, sám považuje svoju sústavu výrazových kategórií v intenciách saussurovskej logiky za *paradigmatický pendant štýlu*. S odkazom na Saussurov pojem *hodnota* definuje identitu výrazových kategórií prostredníctvom vzťahu k príbuzným kategóriám a za základný organizačný princíp sústavy postuluje *inkluzívnu opozíciu* – tá modelovo zachytáva skutočnosť, že vzťah medzi výrazovými kategóriami je výsledkom descendencie, vzchádzania výrazových kategórií z celku v procese funkčnej diferenciácie, kde sa jedna konštituuje z druhej a je teda v nej obsiahnutá. Dokonca analogicky so Saussurovým výkladom predpokladal, že sústava výrazových vlastností ako orientačná sieť figuruje v kognitívnej výbave tvorcu a recipienta a orientuje ich v procese štylizácie a interpretácie štylistického zmyslu.³ Ba nebál sa ani formalizovať štýl prostredníctvom generatívneho modelu (Miko 1970: 111 – 119). Pri všetkej dôslednosti zároveň vo svojich textoch neskrýva pnutie, ktoré mu štrukturalistická metodológia spôsobuje. Už vo svojom príspevku *Dialog, dialogičnosť a jazyk* (1947) akoby sám seba napomína, že žiadnu teóriu nemožno zabsolútnovať a aj štrukturalizmus je len istý zorný uhol zodpovedajúci stavu bádania v danej dobe a nemôže stačiť na taký zložitý jav, akým je jazyková realita (Miko 1947: 460). Neskôr sa ponosoval na „saussurovskú redukcionistickú optiku“, ktorá výpovedný (komunikačný) aspekt vykazovala z vety a teda aj z vedy (Miko 1989: 32) a ktorý F. Miko vtiahol do hry prostredníctvom výrazovej kategórie operatívnosti predstavujúcej komunikačný vektor reči. Dokonca v neskoršom štádiu, keď už aj domácu lingvistiku zasiahli prvé impulzy vedúce ku komunikačno-pragmatického obratu, F. Miko naplno vyslovuje presvedčenie, že Saussurov *langue* neobstojí, lebo isté

² Štrukturalistický obrat v jazykovede aj literárnej vede v danej dobe nielenže Miko prijal ako fakt v dejinách vývinu humanitných vied, ale videl v ňom obrovský prínos v rovine vedeckej terminológie a metodológie (porov. napr. Miko 1970: 8).

³ Tak ako Saussure predpokladal, že postulovaná abstraktná entita *langue* má svoj korelát v mozgu (Saussure 2007: 51), tak aj Miko uvažoval, že jeho paradigma výrazových kategórií má mentálny korelát v pamäti hovoriaceho (Miko 1969: 14); inde uvažuje, že sa konkretizuje vo vedomí – ako vraví „takúto orientačnú sieť musíme mať skúsenosťou vyabstrahovanú aj v našom vedomí, kde ona funguje ako programujúca, riadiaca a kontrolná inštancia“ pri štylizáčnom procese (Miko 1989: 43). Skepticky k tomuto predpokladu sa vyjadruje J. Dolník (2024).

funkcie komunikačného systému ako celku sa budú musieť interpretovať inak a poznatky o jazyku *langue* nebudú stačiť ako teoretické meritum verbálnej komunikácie (Miko 1989: 35).

Metodologické pnutie, ktoré F. Miko pocítoval, je živé skutočnosťou, že ťažisko jeho bádateľského záujmu spojeného s umeleckým textom a štýlom predstavujú dve kľúčové kategórie: *receptcia* a v neskoršom období *koncepcia*. Receptciu spájal F. Miko s „pôsobením“, „účinkom“, „dojmom“ či „zážitkom“. Hneď od počiatkov vniesol do výskumu fakt receptcie ako vedomý metodologický princíp a „pôsobenie“ postuloval ako empirické východisko teórie. Tým nielenže posunul predmet pozorovania od samotného jazykového faktu k jeho kontextu – recipientovi, ale rozširuje empirickú bázu za hranice empirie vedca ku skúsenosti bežného recipienta. Vzhľadom na to je Mikova stylistika *receptčnou stylistikou*; vyrastá z empirie *pôsobenia* textu na príjemcu. Ako autor zdôrazňuje, má ísť o autentickú empiriu (Miko 1970: 7 – 8), teda nie empiriu predpokladanú vedcom, nie neidentifikovanú empiriu ani empiriu z druhej ruky, ale živú empiriu recipientovho zážitku, jeho dojem. Na počiatku teoretického modelu zachytávajúceho výrazové hodnoty, ktorými disponuje jazyk, je intuitívna stylistika a otázka – ako kvalifikujeme reč v bežnej jazykovej praxi? Odpoveď je: Tak, že vyjadrovanie „hodnotí“ príjemca ako úsečné, rázne, hutné, rozvláčne, vecné, osobné, žartovné, zdržanlivé, povýšenecké, familiárne, zmierlivé atď. (Miko 1969: 6). Aj jeho novozavedený termín *výrazový* (ako ekvivalent zaužívaného termínu stylistický) v spojeniach ako *výrazová analýza*, *výrazová hodnota* vyjadruje, že „ide o ‚zakúšanie‘ toho, čo nám dáva „výraz“ či vyjadrenie reprezentované textom“ (Miko 1982: 35).

O čosi neskôr vnáša F. Miko do svojej teórie pojem *koncepcie*. Koncepcia funguje ako iniciátor a organizujúci faktor štýlu a vyrastá z empirie intuitívneho videnia, myslenia a hodnotenia tvorcu či hovoriaceho. Toto videnie určuje modalitu reči a podľa predpokladu sa manifestuje, realizuje cez výrazové hodnoty, teda cez štýl. Modalita zahŕňa nároky, požiadavky, impulzy, tlaky, motivácie, ktoré sa chcú uplatniť v texte ako faktor rozhodujúci o konfigurácii výrazových vlastností (v duchu štrukturalistickej dualistickej koncepcie znaku ako spojenia *signifiant* a *signifié* sa tento vzťah medzi štýlom a koncepciou vykladá ako semiotický vzťah takto: štýl je formou, tzn. „signifiant“ pre koncepciu, tzn. pre „signifié“, porov. Miko 1982: 37). Výrazové kvality textu tak

slúžia na komunikačné presadzovanie koncepcie a tá dáva textu všeobecný zmysel (Miko 1989: 49).

K povýšeniu pojmu koncepcia na ďalší pilier Mikovej stylistickej teórie dochádza preto, že pri vnímaní textu bol pre neho v popredí vzťah textu k ľudskému subjektu, prijímateľovi, ale aj nositeľovi, tvorcovi. A výraz tvorca tú má svoj plný význam – totiž umenie štýlu potom spočíva nie len v tom zoštylizovať text, ale rozumieť veci, mať na ňu svoj názor, „podniknúť niečo v tomto smere“ (Miko 1989: 81). Koncepcia je v základe tvorivého prístupu k veci. Výrazové vlastnosti sú takto aspekty videnia myslenia, čítania a hodnotenia, projektovania, tie aspekty, v ktorých sa onen tvorivý prístup k veci môže realizovať.

Štylistická teória F. Mika vrcholí v tom, že sa rozvíja stále viac smerom k aktérom komunikácie, tvorcovi a recipientovi, a samotnému procesu komunikácie, ku koncepcii a recepcii. To sa prejavuje aj vo výrazových kategóriách, ktoré pribúdali v novších verziách výrazovej sústavy (najmä vo výrazových kategóriách rozvíjajúcich operatívny aspekt výrazu). Zameranie na štýl, recepciu a koncepciu ako komunikačné, procesuálne a skúsenostné kategórie dovedna s bytostnou nezávislosťou tlačilo F. Mika k tomu, že tvoril mimo hlavného prúdu a vytvoril autentickú verziu funkčného štrukturalizmu.⁴

2. Štrukturalizmus funkčný, ale autentický

Zacielenosť výskumu na recepciu textu bola základom toho, že fundujúcim článkom Mikovej stylistickej koncepcie sa stal pojem funkcia, ktorým terminologizoval fakt pôsobenia textu a jeho zložiek a otvorene vťahoval do svojho výskumu prvok recipientskej skúsenosti. Z hľadiska dobovej optiky i tej vlastnej tvoril funkčnú stylistiku, aj keď do veľkej miery nezávisle od existujúcich funkčnoštrukturalistických koncepcií štýlu či s kritickým vymedzením sa voči nim. Pokiaľ ide o pražskú školu, Miko explicitne uznával jej trvalý prínos do teórie štýlu (Miko 1973: 13), nadväzoval na pojmy funkčnej stylistiky rozpracované V. Mathesiusom, B. Havránkom, M. Kořínkom, F. Trávníčkom či K. Hausenblasom: funkcia, štýl, funkčný štýl, sústava štýlov, stylistický príznak, funkčný protiklad, štýlotvorný činiteľ a ďalšie (Miko 1973). Pokiaľ

⁴ V tomto smere F. Mika výstižne charakterizuje E. Plesník, ktorý mu prisudzuje výrazové vlastnosti autentickosti a solitérnosti (Plesník 2010: 10 – 13).

však ide o slovenskú funkčnú stylistiku, tu menovite zohľadňoval E. Pauliniho, inak viedol sporadickú, neadresnú polemiku s koncepciou J. Mistrika. V nasledovnej časti sa zameriame na to, v čom spočíva autenticnosť Mikovej funkčnej stylistiky a jej odlišnosť od tradičnej koncepcie funkčných štýlov, ktorej základy položila pražská škola a ktorú v slovenskej jazykovede rozpracoval v dobe pôsobenia F. Miko J. Mistrik.

2.1. V prvom rade ide o odlišný obsah, ktorý dáva Miko pojmu funkcia vo vzťahu k stylistickému aspektu reči. Nepozdávalo sa mu, že vtedajšia funkčná štruktúrna lingvistika pracovala s globálnymi funkciami reči, ktoré sa odvodzovali od sféry spoločenskej komunikácie: funkcia odborná, publicistická, administratívna, básnická, potom rečnícka atď. S týmito sférami ľudskej činnosti sa spájali funkčné typy textov, inak nazývané aj funkčné štýly. Miko naproti tomu odvodzoval funkciu z recepcnej skúsenosti a stotožňoval ju s pôsobením. Tradičná koncepcia funkčných štýlov ho neuspokojovala, lebo vnímal, že existuje obrovská priepasť medzi tradične vydeľovanými globálnymi funkčnými charakteristikami (odborný, hovorový, publicistický, administratívny, rečnícky...) a recepcnou skúsenosťou identifikujúcou „vlastnosti reči“, ako je stručnosť, expresívnosť, komickosť a pod.

2.2. V tradičnej koncepcii funkčných štýlov sa globálne funkčné charakteristiky stávajú aj kritériom klasifikácie jazykovo stylistických prostriedkov. Jazykovým prostriedkom sa pripisujú stylistické kvalifikátory ako odborné, umelecké či publicistické preto, že sa využívajú v textoch písaných v odbornom štýle, umeleckom štýle, publicistickom štýle atď. Prostriedkom sa teda pripisuje rovnaká funkcia ako celku, v ktorom pôsobia. Miko volí hjelmslemovskú protiargumentáciu: tak ako je rozložiteľný text (forma), je rozložiteľný aj štýl (funkcia). Štýl ako celkové funkčné pôsobenie (celkový dojem) je rozložiteľný na parciálne funkcie, čiastkové hodnoty. A tieto čiastkové funkcie nie sú odvoditeľné z celku, nemusia byť teda totožné s celkovým funkčným pôsobením. Teda ak ide o text v odbornom štýle, neznamená to, že štýl textu vzniká kombináciou prostriedkov, ktoré sú nositeľmi tej istej hodnoty, odbornosti, ale táto celková hodnota je tvorená parciálnymi hodnotami ako je pojmovosť, abstraktnosť, kondenzovanosť výrazu a pod.

2.3. F. Miko odmieta definíciu štýlu v duchu tzv. výberovej stylistiky (u nás reprezentovanej hlavne J. Mistrikom, porov. Horváth 2025), ktorá vymedzuje štýl ako cieľavedomý výber a usporiadanie jazykových prostriedkov. Podľa neho táto definícia redukuje štýl na jazykové znaky. Podľa F. Miko vlastné

konštituenty štýlu sú inde ako v jazykových prostriedkoch. V snahe nájsť ich, obracia pozornosť na pôsobenie, dojem, ktorý v recipientovi jazykové prostriedky zanechávajú. Rozoznáva pritom *spojitý dojem* ako súvislú výrazovú charakteristiku (napr. expresívnosť), ide o výrazovú hodnotu vyvolanú spojením niekoľkých, aj rôznorodých jazykových prostriedkov z roviny lexiky, intonácie, gramatiky či tematických prostriedkov. Jazykové prostriedky sú teda len reprezentácie výrazových hodnôt ako konštituentov štýlu a primárne sú nositeľmi iných hodnôt (gramatických, fónických apod.). Z tohoto dôvodu podľa F. Mika nemožno isté jazykové prostriedky spojiť s tým-ktorým štýlom, tak ako nemožno funkčný štýl považovať za zásobáreň typických jazykových prostriedkov. Štýl je súhrnná výrazová kvalita a štýlu potom relatívne trvale zodpovedajú nie jazykové prostriedky, ale isté výrazové vlastnosti, ktoré sa realizujú v jazykových prostriedkoch. Platí však, že tie isté výrazové vlastnosti sa môžu vyskytovať vo viacerých funkčných štýloch (Miko 1989: 69).

2.4. V duchu výkladu F. Mika, každý jazykový prostriedok má svoju inherentnú stylistickú hodnotu, ktorou prispieva v kombinácii s inými jazykovými prostriedkami k *spojitému dojmu*, teda výrazovej vlastnosti, a napokon aj k *celkovému dojmu*, teda štýlu textu. Táto hodnota môže byť latentná a aktualizuje sa pod vplyvom kontextu. F. Miko tak odmieta predstavu rozšírenú v koncepcii funkčných štýlov, že existujú stylisticky neutrálne jazykové prostriedky alebo že jazykové prostriedky nadobúdajú svoj stylistický príznak podľa domovského štýlu, v ktorom pôsobia (a tam sa paradoxne vykladajú ako nepríznakové).

2.5. F. Miko považoval za problematické, že entita *funkčný štýl* sa rezervuje pre normované stylistično. Štýl prislúcha podľa neho akémukoľvek a každému typu reči a to sa musí odraziť aj v definícii. Práve v tomto zmysle definuje štýl ako „jedinečnú konfiguráciu výrazových vlastností“, alebo aj „štandardizovanú konfiguráciu výrazových vlastností“, vždy však „dynamickú“ (Miko 1970: 107).

3. Impulzy pre súčasnú stylistiku

Orientácia Františka Mika na skúsenostné kategórie *receptiu* a *koncepciu* určovala nielen jeho špecifickú pozíciu v dobovom výskume, ale zaručuje mu i privilegované postavenie z hľadiska súčasného výskumu. Diela mnohých prác velikanov štrukturalizmu sú zo súčasného hľadiska ideovo vyčerpané,

v prípade Františka Mika je to naopak – jeho práce poskytujú silné impulzy pre uchopenie nových výskumných tém previazaných so súčasnou komunikačnou realitou. Tak je nesmierne podnetné čítať Mikovo dielo aj z perspektívy inkluzívnej štylistiky.⁵

Pre inkluzívnu štylistiku je základnou otázkou, *ako* sa prispôsobuje používanie jazyka v súlade s kritériom inkluzívnosti, teda požiadavkou, aby sa žiadny z aktérov komunikácie necítil vylučovaný ani obmedzovaný. Inkluzívna komunikácia sa vykladá ako prípad hodnotovej komunikácie a v tejto perspektíve sa jednotlivé komunikačné interakcie javia ako naplňujúce alebo narušajúce hodnoty egality, slobody, poznania, solidarity ako predpokladu demokratickej participácie na aktivitách spoločného záujmu aj na jednotlivej komunikačnej udalosti. Otázkou je, aké používanie jazyka charakterizuje komunikačné interakcie, ktoré sa vnímajú ako špecifikácie inkluzívnej komunikácie v duchu uvedených hodnôt (slušná, zdvorilá, zrozumiteľná, povzbudzujúca, empatická a pod.) a naopak, aké používanie jazyka charakterizuje prípady komunikačných interakcií, ktoré sa vnímajú ako antiinkluzívne (agresívne, ponižujúce, rezervované) či kváziinkluzívne (napr. populistické). Pri odpovedi sa má na pamäti, že inkluzívny jazykový štýl nevytvárajú isté znaky, ale – mikovsky povedané – spojený dojem navrstvujúci sa na ich kombináciu v istom kontexte, kde sa vnímajú ako inkluzívne (tak aj oslovenie *milí priatelia* môže byť neinkluzívne). S odkrytím spôsobov inkluzívneho používania jazyka je spojená aj ďalšia otázka: ako kultivovať inkluzívnu štylistickú kompetenciu používateľov. Pristavme sa krátko pri nej opierajúc sa o poučenie z diela F. Mika.

Je množstvo odporúčaní, predlôh, vzorov, dokonca predpisov, ktoré nabádajú, ako štylizovať inkluzívne. To vzbudzuje otázku, koľko je v inkluzívnom štýle autenticity a koľko konvencie. Zodpovedá kultivovanie inkluzívnej štylistickej kompetencie rešpektovaniu odporúčaní, napodobňovaniu, opakovaniu vzorových prípadov a posilňovaniu návykov z „dobrej“ inkluzívnej štylistickej praxe? Registrujeme, že prax sa ubera týmto smerom – v rôznych sférach komunikácie sa preberajú a rozširujú štylizácie vyhlasované za inkluzívne, ktoré však majú v konečnom dôsledku opačnú recepciu – sú vnímané ako násilné a kváziinkluzívne: príkladom sú oslovenia využívajúce formy *zamest-*

⁵ Termín odkazuje na koncepciu inkluzívnej štylistiky rozvíjanú tímom lingvistov zoskupených okolo J. Dolníka a O. Orgoňovej na Katedre slovenského jazyka a teórie komunikácie FiF Univerzity Komenského v Bratislave.

nanectvo, *poslanectvo* v inštitucionálnej komunikácii, alebo oslovenia politikov ako *vážení priatelia* či *milé Slovenky*, *milí Slováci*. V oboch prípadoch ide o inkluzívne výrazové stereotypy. To, čo im chýba, je autentické koncepčné úsilie motivované spomínanými hodnotami egality a slobody. V tomto je podnetné vrátiť sa k Mikovmu pojmu koncepcia a všimnúť si vektor idúci od štýlu ku koncepcii. Je to vektor prechádzajúci cez pojmy štýl – postoj – modalita – hodnoty – výrazová homogénnosť – koncepcia. Pojem štýlu podľa F. Mika vzniká a pôsobí vo sfére konkrétnej reči a gestorom je individuálny subjekt. Je to sféra „tvorivosti“ subjektu, nie návykov, napodobení totožných s predlohami či štýlovými normami (tie môžu mať len do istej miery regulujúci charakter). Pri vzniku štýlu pôsobí ako generátor „intuitívny systém koncepčného videnia, myslenia a hodnotenia, zaujímania postojov, projektovania, systém hodnotovej a záujmovej motivácie v osobnosti hovoriaceho“ (Miko 1989: 76). V prípade inkluzívneho štýlu potom koncepcia vyviera z postoja autora, ktorý sa prejavuje v inkluzívnej modalite reči naviazanej na spomínané hodnoty a táto inkluzívna modalita (nie norma) je manifestovaná štýlom. Ako F. Miko ďalej uvažuje: „silou konštitutívnych vlastností človeka, jeho povahy, charakteru a osobnosti, silou konštitutívnych čŕt pracovnej oblasti, ktorej texty slúžia, silou ustálených foriem činnosti v nej, ustálených konvencií spoločného života a medziľudských vzťahov, ako napokon aj konštitutívnych daností skupinových záujmov, generačného i dobového životného pocitu sa v množstve textov príslušných sfér utvára istý koncepčný izomorfizmus, odrážajúci sa v istom výrazovom stereotypy“ (Miko 1989: 77). V takom zmysle sa tradične uvažovalo o autorskom štýle, skupinovom, generačnom štýle či aj o funkčných štýloch spätých s jednotlivými oblasťami spoločenskej komunikácie. Tak v súčasnosti silou ideológie sociálnej inklúzie a s ňou spojennej sociálnopolitickej stratégie sa profiluje aj koncepčný izomorfizmus odrážajúci sa v inkluzívnom štýle – nie ako manifestácii autentického postoja, ale – ako výrazovom stereotypy, v ktorom sa realizuje komunikácia pod hodnotovou egidou egality a slobody.

4. Záver

Výrazová koncepcia štýlu vznikla prevažne na báze empirického materiálu umeleckých textov v slovenčine, nie je však však len štylistikou umeleckého textu, ba od začiatku presahuje aj význam štylistiky slovenského národného jazyka.

Totíž výrazová sústava je prienikom všetkých možných štýlov, ktoré autor predpokladal aj v iných jazykoch a ich platnosť overoval v porovnávacom stylistickom výskume, ako svedčí viacero jeho publikácií (napr. Miko 1976). Navyše, nosnosť Mikovej stylistickej teórie sa ďalej preukázala aj v práci jeho žiakov a pokračovateľov, ktorí sa podujali spracovať výrazové hodnoty aj v priereze semiotických sústav neslovesných druhov umenia a estetickej komunikácie (porov. Plesník a kol. 2011). Výrazová koncepcia ako recepcná stylistika, teda stylistika vzchádzajúca zo skúsenostných a pragmatických kategórií recepcie a koncepcie, poskytuje neutíchajúce impulzy súčasným smerom, ktoré sa integrujú pod strechou pragmatickej stylistiky (interakčná stylistika, inkluzívna stylistika) a nadväzujú na trvalý prínos domácej stylistickej tradície.

Literatúra

- Bohunická A., 2020, Pragmatizácia stylistiky, „*Jazykovedný časopis*“, 71, č. 2, s. 281 – 291.
- Dolník J., 2024, K explanácii jazykového štýlu, „*Jazykovedný časopis*“, 75, č. 1, s. 5 – 18.
- Hlavatá R., 2010, Teória literárnej komunikácie, historizácia a časový aspekt stylistiky, „*Slovenská literatúra*“, 57, č. 6, s. 52 – 56.
- Horváth M., 2025, Selekčná stylistika Jozefa Mistríka a jej oporné body, „*Stylistyka*“, 34, s. X – X.
- Miko F., 1947, Dialóg, dialogičnosť a jazyk, „*Jazykovedný sborník*“, 1 – 2, č. 1 – 2, s. 460 – 463.
- Miko F., 1969, *Estetika výrazu. Teória výrazu a štýl*, Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Miko F., 1970, *Text a štýl. K problematike literárnej komunikácie*, Bratislava: Smena.
- Miko F., 1973, *Od epiky k lyrike. Stylistické prierezy literatúrou*, Bratislava: Tatran.
- Miko F., 1976, *Štýlové konfrontácie. Kapitoly z porovnávacej stylistiky*, Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- Miko F., 1982, *Hodnoty a literárny proces*, Bratislava: Tatran.
- Miko F., 1989, *Aspekty literárneho textu*, Nitra: Ústav jazykovej a literárnej komunikácie Pedagogickej fakulty v Nitre.
- Mlacek J., 2010, Tichý revolucionár našej vedy František Miko (Zamyslenia nad jeho osobnosťou a dielom), „*Jazykovedný časopis*“, 61, č. 2, s. 101 – 111.
- Plesník L., 2010, Autentickosť a solitérnosť Mikovho výrazu, „*Slovenská literatúra*“, 57, č. 6, s. 10 – 13.

Plesník a kol., 2011, *Tezaurus estetických výrazových kvalit*, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. 2. dopl. vydanie.

Saussure F. de, 2007, *Kurs obecné lingvistiky*, Praha: Academia. Preložil F. Čermák.

*František Miko: His Authentic Functional Stylistics
and Impulses for Contemporary Stylistics*

The article examines the stylistic theory of František Miko, a prominent Slovak thinker of the 20th century. Miko's expressional conception of style is defined by two methodological attributes: functional and structuralist. Although Miko did not align with the mainstream of functional stylistics, he pioneered an authentic form of functional structuralism, focusing on the artistic text and style through two pivotal categories: reception and, in a later period, conception. He associated reception with 'effect', and conception with 'attitude' and 'modality', all fundamentally experiential, communicative, and pragmatic categories.

This article evaluates Miko's expressional conception from both contemporaneous and modern perspectives, highlighting the distinctive features of Miko's functional stylistics in comparison to the classical functional styles established by the Prague School and later developed in Slovak linguistics by J. Mistrík. It also examines the contributions of his original stylistic framework to contemporary stylistic research aims, particularly within the inclusive stylistics project of the Bratislava team of linguists led by J. Dolník and O. Orgoňová.

The inclusive communication style is characterised as a value-oriented approach to language use, grounded in the principles of freedom and equality. However, concerns often arise regarding the authenticity versus stereotyping of inclusive stylisations, referred to as quasi-inclusiveness. This communicative challenge connects closely to Miko's notion of conception.

Keywords: style, function, expressional conception of style, reception, conception, inclusive stylistics